

ΧΡ. ΤΣΟΛΑΚΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

ΤΗΣ Ε΄ ΚΑΙ ΣΤ΄
ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

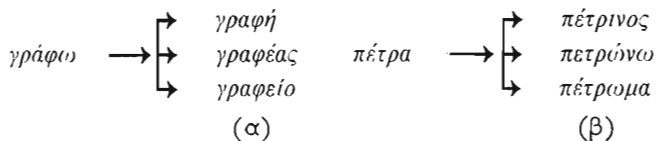

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

Ι. Ο ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

Παραγωγικό

Γενικά

⊙ 1 Παραγωγή

- Από τη λέξη *γράφω* έγιναν οι λέξεις *γραφή*, *γραφέας*, *γραφείο* (π.α)
- Από τη λέξη *πέτρα* έγιναν οι λέξεις *πέτρινος*, *πετρόνω*, *πέτρωμα* (π. β)

⊙ Το φαινόμενο αυτό, δηλαδή μια λέξη να γίνεται (παράγεται) από άλλη λέξη, λέγεται **παραγωγή**.

- Η λέξη, από την οποία παράγεται μια άλλη λέξη, λέγεται **πρωτότυπη**. → γραφω (π. α)
- Η λέξη, η οποία παράγεται από την πρωτότυπη, λέγεται **παράγωγη**. → γραφή γραφέας γραφείο (π. α)
- Η κατάληξη που προσθέτουμε στο θέμα μιας πρωτότυπης λέξης, για να σχηματίσουμε μια παράγωγη λέξη, λέγεται **παραγωγική κατάληξη**.

γ ρ α φ ή
γ ρ α φ έ α ς
γ ρ α φ ε ί ο

Έτσι οι λέξεις έγιναν από το θέμα γραφ- της

πρωτότυπης λέξης γ ρ ά φ ω, και από τις παραγωγικές καταλήξεις **-η, -εας, -είο**.

Δηλαδή έγιναν έτσι: γραφ- + -ή = **γραφή**.

γραφ- + -έας = **γραφέας**

γραφ- + -είο **γραφείο**

Όμοια από τη λέξη άλλος έγινε αλλού (αλλ-ού) και από τη λέξη εδώ έγινε εδώθε (εδώ-θε).

Α σ κ ή σ ε ι ς

* 1 Να βρεις τις πρωτότυπες λέξεις :

καλοσύνη, πολίτης, βασιλεύω, ανεμίζω, βαλτός

* 2 α/ Να βρεις από μια παράγωγη :

δροσιά, έθνος, πατέρας, πατώ, πέλαγος

β/ Με την κάθε παράγωγη σχημάτισε και μια φράση :

• Παράδειγμα: δροσιά → δροσίζω

Η θαλασσινή αύρα μας δρόσιζε από την κάψα του καλοκαιριού.

⊙ 2 Σύνθεση

Παράδειγματα					
	Στήλη α'		Στήλη β'		Στήλη γ'
α /	σιγά	+	τραγουδιό	=	σιγοτραγουδιό
β /	ανοίγω	+	κλείνω	=	ανοιγοκλείνω
γ /	πέτρα	+	πόλεμος	=	πετροπόλεμος

- Από τις λέξεις *σιγά* και *τραγουδιό* έγινε η λέξη *σιγοτραγουδιό*
- Από τις λέξεις *ανοίγω* και *κλείνω* έγινε η λέξη *ανοιγοκλείνω*
- Από τις λέξεις *πέτρα* και *πόλεμος* έγινε η λέξη *πετροπόλεμος*

⊙ Το φαινόμενο αυτό, δηλαδή να γίνεται μια λέξη από δυο άλλες λέξεις, λέγεται **σύνθεση**.

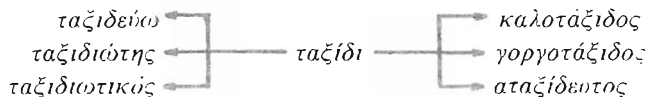
- Η λέξη που γίνεται από τη σύνθεση δύο άλλων λέξεων λέγεται **σύνθετη λέξη** : $\longrightarrow$ *σιγοτραγουδιό*
- Από τις δύο λέξεις που ενώνονται, για να γίνει η σύνθετη λέξη, εκείνη που έχει την πρώτη θέση λέγεται **πρώτο συνθετικό** (α' συνθετικό) : $\longrightarrow$ *σιγά*
- εκείνη που έχει τη δεύτερη θέση λέγεται **δεύτερο συνθετικό** (β' συνθετικό) : $\longrightarrow$ *τραγουδιό*
- Στα παραπάνω παραδείγματα βλέπουμε στη στήλη α' τα πρώτα συνθετικά, στη στήλη β' τα δεύτερα συνθετικά και στη στήλη γ' τις σύνθετες λέξεις.
- Η λέξη που δεν είναι σύνθετη είναι **απλή** : *σιγά, τραγουδιό, πόλεμος*.

Άσκηση

* Να βρεις το πρώτο και το δεύτερο συνθετικό :

συχνοπερνώ, αργοπεθαίνω, αυγολέμονο, κοντορεβιθούλης

⊙ 3 Οικογένειες των λέξεων

- Οι λέξεις *ταξιδεύω*, *ταξιδιώτης*, *ταξιδιωτικός* έγιναν από τη λέξη *ταξίδι* με παραγωγή.
- Οι λέξεις *καλοτάξιδος*, *γοργοτάξιδος*, *αταξίδευτος* έγιναν από τη λέξη *ταξίδι* με σύνθεση.
- Επομένως οι λέξεις: *ταξιδεύω*, *ταξιδιώτης*, *ταξιδιωτικός*, *καλοτάξιδος*, *γοργοτάξιδος*, *αταξίδευτος* έγιναν όλες από την ίδια απλή λέξη *ταξίδι*. Γι' αυτό λέμε ότι οι λέξεις αυτές αποτελούν μια **οικογένεια λέξεων**.
- Οι λέξεις που ανήκουν στην ίδια οικογένεια λέγονται **συγγενικές**.
- Έτσι από τη λέξη *κορυφή* σχηματίζεται η οικογένεια των λέξεων: *κορυφή*, *κορυφαίος*, *κορύφωμα*, *κορφή*, *κορφάδα*, *κορφογραμμή*, *κατακόρυφος*, *κορφοβούνι* κτλ.

Ασκήσεις

- * 1 Σχημάτισε τις οικογένειες των λέξεων: δώρο, κήπος, κλήρος.
- * 2 Σχημάτισε σύνθετα από τις λέξεις:
αλάτι - πιπέρι, φύλλο - μετρώ, βαριά - ακούω, πρώτος - έτος
- * 3 Σχημάτισε παράγωγα και σύνθετα από τη λέξη θάλασσα.

Α. Παράγωγα ρήματα

Παραδείγματα

Από το όνομα παράγεται το ρήμα	
δόξα	→ δοξάζω
αρχή	→ αρχίζω
γείτονας	→ γειτονεύω
στεφάνι	→ στεφανώνω
όμορφος	→ ομορφαίνω

πίν. α'

Παραδείγματα

Από την άκλιτη λέξη παράγεται το ρήμα	
συχνά	→ συχνάζω
παράμερα	→ παραμερίζω
κοντά	→ κοντεύω
σιμά	→ σιμώνω

πίν. β'

- ⊙ Ρήματα παράγονται από ονόματα (πίν. α') και από άκλιτα (πίν. β').
- ⊙ Ρήματα από ρήματα σπάνια παράγονται: φέγγω → φεγγίζω, μασώ → μασουλώ.

Ασκήσεις

* 1 α/ Στους πίνακες α' και β' διακρίνονται από τα χτυπητά γράμματα οι παραγωγικές καταλήξεις των ρημάτων με τη βοήθειά τους σχημάτισε κι εσύ ρήματα από τις λέξεις :

θεμέλιο, αλώνι, καληνύχτα, αγκαλιά, φυτό, χαμηλά.

β/ Με καθένα από τα ρήματα που σχημάτισες γράψε μια πρόταση.

Παράδειγμα : φυτό — φυτεύω

Η Σοφία έχει φυτέψει στον κήπο της λογής λογής λουλούδια.

* 2 Σύμφωνα με το πέτρα-πετροβολώ
θα πούμε →

→ σπίθα →
→ ακτίνα →
→ μόσκος →

(πετροβολώ = ρίχνω πέτρες)

* 3 Σύμφωνα με το φόρος-φορολογώ
θα πούμε →

→ κορφή →
→ στάχυ →
→ βλαστός →

(φορολογώ = μαζεύω τους φόρους)

* 4 Συμπλήρωσε τις φράσεις με παράγωγα των λέξεων του κύκλου :

- Σ' εκείνη τη μάχη οι σύμμαχοι ...
- Τον ... να μας ακολουθήσει.
- Χτες ... ολόκληρο το σπίτι μας.
- Το δέντρο .... βαθιά στη γη.
- ... προς το βουνό ολόκληρη η συντροφιά.
- ... να σου μιλήσω δε θέλω να μας ακούσουν άλλοι.
- Ανάψαμε φωτιά και ...
- ... σ' όλον τον κόσμο, μα δε βρήκε γιατρεία.

ανάγκη
ταξίδι, ζέστη
θρίαμβος, ρίζα
σιμά, ανήφορος
πράσινος
άσπρος

B.- Παράγωγα ουσιαστικά

Ουσιαστικά παράγονται από ρήματα, από άλλα ουσιαστικά και από επίθετα.

α) Ουσιαστικά παράγωγα από ρήματα

Πα ρα δ ε ί γ μ α τ α			
Από το ρήμα παράγεται το		ουσιαστικό	
↓		↓	
<i>προμηθεύω</i>	→	<i>προμηθεντής</i>	
<i>θερίζω</i>	→	<i>θεριστής</i>	
<i>κουρεύω</i>	→	<i>κουρέας</i>	
<i>έρχομαι</i>	→	<i>ερχομός</i>	
<i>απαντώ</i>	→	<i>απάντηση</i>	
<i>δένω</i>	→	<i>δέσιμο</i>	
<i>κλαδεύω</i>	→	<i>κλάδεμα</i>	
<i>στολίζω</i>	→	<i>στολίδι</i>	
<i>βογκώ</i>	→	<i>βογκητό</i>	
<i>κολυμπώ</i>	→	<i>κολύμπι</i>	
Από το ρήμα παράγεται το		ουσιαστικό	
↓		↓	
<i>γελώ</i>	→	<i>γέλιο</i>	
<i>κοστίζω</i>	→	<i>κόστος</i>	
<i>φορολογώ</i>	→	<i>φορολογία</i>	
<i>μιλώ</i>	→	<i>μιλιά</i>	
<i>δουλεύω</i>	→	<i>δουλειά</i>	
<i>φυτεύω</i>	→	<i>φύτεια</i>	
<i>ωφελώ</i>	→	<i>ωφέλεια</i>	
<i>ανεμίζω</i>	→	<i>ανεμιστήρας</i>	
<i>κλαδεύω</i>	→	<i>κλαδεντήρι</i>	
<i>πιέζω</i>	→	<i>πιεστήριο</i>	

⊙ Πολλά ουσιαστικά παράγονται από ρήματα.

Α σ κ ή σ ε ι ς

* 1 Στα παραδείγματα του πίν. α' διακρίνονται από τα χτυπητά γράμματα οι παραγωγικές καταλήξεις των ουσιαστικών, τα οποία παράγονται από ρήματα με τη βοήθεια αυτών των καταλήξεων σχημάτισε κι εσύ ουσιαστικά από τα ρήματα :

πεταλώνω, χτίζω, σηκώνω, εισπράττω, τρίζω, κεντώ, στρώνω, παραμιλώ, ζυγίζω, βαθμολογώ, λατρεύω, καλλιεργώ, κινώ, σκαλίζω.

- * 2 Πώς λέμε εκείνον που :
μαθαίνει, σπουδάζει, φοιτά, συγγράφει, βάφει, συμβουλεύει ;
- * 3 Πώς λέμε τον τόπο όπου κάποιος :
εκπαιδεύει ή εκπαιδεύεται, γυμνάζει ή γυμνάζεται, υφαίνει, σχεδιάζει, σιδερώνει, δικάζει, γράφει, κουρβέει :

β/ Ουσιαστικά παράγωγα από ουσιαστικά

Τα ουσιαστικά που παράγονται από άλλα ουσιαστικά είναι :
Υποκοριστικά, μεγεθυντικά, τοπικά, περιεκτικά, εθνικά, επαγγελματικά.

1. Υποκοριστικά

Παράδειγματα

Από το ουσιαστικό	παράγεται το ουσιαστικό	Από το ουσιαστικό	παράγεται το ουσιαστικό
↓	↓	↓	↓
γατί	→ γατάκι	αδερφή	→ αδερφούλα
Γιώργος	→ Γιωργάκης	άγγελος	→ αγγελούδι
άνθρωπος	→ ανθρωπάκος	σακί	→ σακούλι
Ελένη	→ Ελενίτσα	βοσκός	→ βοσκόπουλο
αδερφός	→ αδερφούλης	θάλαμος	→ θαλαμίσκος

- ⊙ Τα ουσιαστικά του πίνακα παράγονται από άλλα ουσιαστικά και φανερώνουν ότι κάτι είναι μικρό. Γι' αυτό λέγονται υποκοριστικά.

Ασκήσεις

- * 1 α/ Σχημάτισε τα υποκοριστικά των ουσιαστικών : σκύλος, τραπέζι, μαθητής, Δημήτρης, παππούς, ελιά, μητέ-

ρα, κρυφτό, άρχοντας, σατράπης. Μπορείς να δεις και τις παραγωγικές καταλήξεις των υποκοριστικών του πίνακα.

β' Σχημάτισε με το καθένα μια φράση.

• Παράδειγμα : σκύλος – σκυλάκι

Χτες μας έφεραν ένα συμπαθητικό σκυλάκι.

2. Μεγεθυντικά

Παράδειγματα	
Από το ουσιαστικό παράγεται το ουσιαστικό	
↓	↓
κολοκύθι	κολοκύθα
φωνή	φωνάρα
δουλευτής	δουλευταράς

⊙ Τα παράγωγα ουσιαστικά του πίνακα φανερώνουν ότι κάτι είναι **μ ε γ α λ ο**. Γι' αυτό λέγονται **μεγεθυντικά**.

Ασκήσεις

* Σχημάτισε, με τη βοήθεια των παραγωγικών καταλήξεων, που μπορείς να δεις στον πίνακα, τα μεγεθυντικά των ουσιαστικών : βαρέλι, χορευτής, φέτα

3. Τοπικά

Παράδειγματα	
Από το ουσιαστικό παράγεται το ουσιαστικό	
↓	↓
βιβλιοπώλης	βιβλιοπωλείο
φύλακας	φυλάκιο
ράφτης	ραφτάδικο
καμπάνα	καμπαναριό

- ⊙ Τα παραπάνω παράγωγα ουσιαστικά φανερώνουν **τόπο**, και γι' αυτό λέγονται **τοπικά**.

Ασκήσεις

- * Σχημάτισε τοπικά από τα ουσιαστικά : δασάρχης, κρεοπώλης, τηλεγράφος, εστιάτορας, γαλατάς, στρατηγός.

4. Περιεκτικά

Παραδείγματα

Από το ουσιαστικό παράγεται το ουσιαστικό

όρνιθα → *ορνιθώνας*
άμμος (αμμουδιά) → *αμμουδιά*

- Το ουσιαστικό *ορνιθώνας* φανερώνει ότι πολλές *όρνιθες* βρίσκονται στο ίδιο μέρος.
  - Το ουσιαστικό *αμμουδιά* φανερώνει ότι πολύς *άμμος* βρίσκεται στο ίδιο μέρος.
- ⊙ Τα ουσιαστικά που φανερώνουν ότι πολλά όμοια βρίσκονται στο ίδιο μέρος λέγονται **περιεκτικά**.

Ασκήσεις

- * 1 Πώς λέγεται ο τόπος που περιέχει :
καλάμια, αμυγδαλιές, πορτοκαλιές, περιστερία, πεύκα.
- * 2 α' Σχημάτισε περιεκτικά από τα ουσιαστικά :
αμπέλι, ελιά (ελαία), ποτάμι, στρατός, άχυρο.
β' Σχημάτισε με το καθένα από αυτά μία φράση :
- Παράδειγμα : αμπέλι — αμπελώνας :
Τα κλήματα του αμπελώνα μας είναι φορτωμένα καρπό.

5. Εθνικά

Παράδειγματα

Από το ουσιαστικό	παράγεται το ουσιαστικό	Από το ουσιαστικό	παράγεται το ουσιαστικό
↓	↓	↓	↓
<i>Ανατολή</i>	→ <i>Ανατολίτης</i>	<i>Σύρος</i>	→ <i>Συριανός</i>
<i>Μοριάς</i>	→ <i>Μοραΐτης</i>	<i>Τρίκαλα</i>	→ <i>Τρικαλινός</i>
<i>Σπάρτη</i>	→ <i>Σπαρτιάτης</i>	<i>Θεσσαλονίκη</i>	→ <i>Θεσσαλονικιός</i>
<i>Ήπειρος</i>	→ <i>Ηπειρώτης</i>	<i>Κύπρος</i>	→ <i>Κύπριος</i>
<i>Βόλος</i>	→ <i>Βολιώτης</i>	<i>Αθήνα</i>	→ <i>Αθηναίος</i>
<i>Αφρική</i>	→ <i>Αφρικανός</i>	<i>Κίνα</i>	→ <i>Κινέζος</i>

- ⊙ Τα παράγωγα ουσιαστικά του πίν. φανερώνουν τον άνθρωπο που κατάγεται από κάποιο τόπο, και γι' αυτό λέγονται **εθνικά**.

Ασκήσεις

- * 1 Σχημάτισε εθνικά από τα ουσιαστικά: Πόλη, Ψαρά, Βυζάντιο, Μάνη, Σούλι, Ρούμελη, Αμερική, Κόρινθος, Κέρκυρα, Θήβα, Μυτιλήνη. Μπορείς να δεις και τις παραγωγικές καταλήξεις των εθνικών του πίν.
- * 2 Το θηλυκό του Πολίτης είναι Πολίτισσα· ποια είναι τα θηλυκά των: Μεσολογγίτης, Σπαρτιάτης, Μοραΐτης, Βολιώτης;
- * 3 Το θηλυκό του Αθηναίος είναι Αθηναία· ποια είναι τα θηλυκά των: Υδραίος, Ευρωπαίος;
- * 4 Το θηλυκό του Τρικαλινός είναι Τρικαλινή· ποια είναι τα θηλυκά των: Αλεξαντρινός, Πατρινός, Ζακυνθινός, Λαρισινός;
- * 5 Πώς λέγεται εκείνος που κατάγεται από: τη Μάλτα, το Μιλάνο, τη Χαλκιδική, τη Μύκονο, τη

Ρόδο, την Καλαμάτα, τις Σέρρες, τη Χίο, την Τρίπολη,
τη Λευκάδα, τη Σαντορίνη :

6. Επαγγελματικά

Παραδείγματα

Από το ουσιαστικό παράγεται το ουσιαστικό

↓		↓
γάλα	→	γαλατάς
περιβόλι	→	περιβολάρης
βιβλιοθήκη	→	βιβλιοθηκάριος

- ⊙ Τα παράγωγα ουσιαστικά του πίνακα φανερώνουν επάγγελμα και γι' αυτό λέγονται **επαγγελματικά**.

Ασκήσεις

- * Σχημάτισε επαγγελματικά από τα ουσιαστικά :
πάπλωμα, βάρκα, βαρέλι, ψωμί, αποθήκη.

7. Διάφορα

Παραδείγματα

Από το ουσιαστικό παράγεται το ουσιαστικό που φανερώνει

↓ (α)		↓ (β)		↓ (γ)
παλικάρι	→	παλικαριά	→	ιδιότητα
αμύγδαλο	→	αμυγδαλιά	→	δέντρο
πεπόνι	→	πεπονιά	→	φυτό
ανήφορος	→	ανηφοριά	→	τόπο
Όμηρος	→	ομηριστής	→	το μελετητή

του Ομήρου

- ⊙ Τα παράγωγα ουσιαστικά του πίνακα έχουν διάφορες σημασίες, όπως βλέπεις στη στήλη (γ). έτσι δεν είναι δυνατόν να μπουν σε μια ορισμένη ομάδα.

Στις ασκήσεις που ακολουθούν θα δεις και άλλες τέτοιες περιπτώσεις.

Α σ κ ή σ ε ι ς

- * 1 Από το ουσιαστικό **χριστιανός** παράγεται το ουσιαστικό **χριστιανισμός** που φανερώνει τον οπαδό της θρησκείας του Χριστού. Να βρεις τα παράγωγα των ουσιαστικών : **μωαμεθανός, βραχμάνας, Ιουδαίος** και να πεις τι φανερώνουν.
- * 2 Ο φιλόλογος που μελετά τον **Όμηρο** λέγεται **ομηριστής**. Πώς λέγεται ο φιλόλογος που μελετά την **Ελληνική φιλολογία** ή τη **Λατινική φιλολογία** ή την **Εβραϊκή φιλολογία** ;
- * 3 Εκείνος που έχει ένα **κτήμα** λέγεται **κτηματίας**. Πώς λέγεται εκείνος που ασκεί ένα **επάγγελμα** ή έχει ένα **εισόδημα** ή ένα **τραύμα**; Και πώς λέγεται εκείνος που κάνει ένα **έγκλημα** ή ένα **πραξικόπημα** ή ένα **κίνημα**;

γ/ Ουσιαστικά παράγωγα από επίθετα

Π α ρ α δ ε ί γ μ α τ α

Από το επίθετο	παράγεται το ουσιαστικό	που φανερώνει
↓	↓	↓
έξυπνος	→ εξυπνάδα	→ την ιδιότητα του έξυπνου
σάπιος	→ σαπίλα	→ την ιδιότητα του σάπιου
αγράμματος	→ αγραμματοσύνη	→ την ιδιότητα του αγράμματος
γενναίος	→ γενναιότητα	→ την ιδιότητα του γενναίου
ταχύς	→ ταχύτητα	→ την ιδιότητα του γρήγορου

- ⊙ Τα ουσιαστικά που παράγονται από επίθετα είναι αφηρημένα και φανερώνουν **ιδιότητα** σχετική με το επίθετο από το οποίο παράγονται.

Α σ κ ή σ ε ι ς

- * 1 Σχημάτισε ουσιαστικά από τα επίθετα : **καλός, μαύρος,**

άσπρος, νέος, βαρύς, άγιος, άγριος.

- * 2 Κατά το **φοβερός** — **φοβέρα** σχημάτισε ουσιαστικά από τα επίθετα: πικρός, γλυκός, αρμυρός, τρελός, ξερός, λοξός.

Γ. - Παράγωγα επίθετα

α/ Επίθετα παράγωγα από ρήματα

Πα ρα δ ε ί γ μ α τ α			
Από το ρήμα	παράγεται το επίθετο	Από το ρήμα	παράγεται το επίθετο
↓	↓	↓	↓
πειθαρχώ	→ πειθαρχικός	γράφω	→ γραφτός
δροσιζώ	→ δροσιστικός	αγαπώ	→ αγαπητός
λάμπω	→ λαμπερός	καμαρώνω	→ καμαρωτός
κινώ	→ κινητήριος	κατοικώ	→ κατοικήσιμος

- ⊙ Στον πίνακα βλέπουμε ότι επίθετα παράγονται από ρήματα. Τα επίθετα αυτά λέγονται **ρηματικά επίθετα**.

Α σ κ ή σ ε ι ς

- * 1 Να σχηματίσεις ρηματικά επίθετα από τα ρήματα : σηκώνω, κινώ, μισώ, ενοχλώ, προβιβάζω, ανοίγω, σβήνω, στρώνω, ξεχωρίζω.
- * 2 Μερικά ρηματικά επίθετα έχουν παραγωγική κατάληξη **-τέος** και δείχνουν εκείνον που πρέπει να γίνει : **δαιρω - δαιρετέος** = εκείνος που πρέπει να διαιρεθεί. Να σχηματίσεις τέτοια επίθετα από τα ρήματα : αφαιρώ, προσθέτω, πληρώνω, μειώνω, πολλαπλασιάζω και να πεις τι δείχνει το καθένα.

β/ Επίθετα παράγωγα από ουσιαστικά

Πα ρα δ ε ί γ μ α τ α			
Από το ουσιαστικό	παράγεται το επίθετο	Από το ουσιαστικό	παράγεται το επίθετο
↓	↓	↓	↓
πέισμα	→ πεισματάρης	ήλιος	→ ηλιακός
σπαθί	→ σπαθάτος	γέρος	→ γέρικος
ασήμι	→ ασημένιος	άνοιξη	→ ανοιξιιάτικος
ξύλο	→ ξύλινος	αγόρι	→ αγορίστικος
φλόγα	→ φλογερός	βουνό	→ βουνίσιος
στάχτη	→ σταχτής	ουρανός	→ ουράνιος
μετάξι	→ μεταξωτός	άντρας	→ αντρείος
αμαρτία	→ αμαρτωλός	Αριστοτέλης	→ αριστοτέλειος
σιωπή	→ σιωπηλός	μέση	→ μεσαίος

- ⊙ Στον πίνακα βλέπουμε ότι πολλά επίθετα παράγονται από ουσιαστικά.

Α σ κ ή σ ε ι ς

- * Να σχηματίσεις επίθετα από τα ουσιαστικά: ζήλια, σφρίγος, πρωταπριλιά, σελήνη, έθνος, κάμπος, Ζάππας, γυναίκα, Πυθαγόρας, άκρη, θάλασσα, βροχή, αγκάθι, κυπαρίσσι.

Μπορείς να δεις και τις παραγωγικές καταλήξεις που σημειώνονται με χτυπητά γράμματα στον πίν.

γ/ Επίθετα παράγωγα από επίθετα

Πα ρα δ ε ί γ μ α τ α			
Από το επίθετο παράγεται το επίθετο			
↓		↓	
πράσινος	→	πρασινωπός	
παχύς	→	παχουλός	
άσπρος	→	ασπριδερός	
μικρός	→	μικρούλης	
ψηλός	→	ψηλούτσικος	

- ⊙ Στον πίνακα βλέπουμε ότι επίθετα παράγονται από επίθετα.
- ⊙ Πολλά από τα επίθετα που παράγονται από επίθετα είναι υποκοριστικά.

Άσκηση

- * Να σχηματίσεις επίθετα από τα επίθετα :
κόκκινος, φτωχός, βαθύς, μαύρος, καλός, κουτός, άγριος.

δ/ Επίθετα παράγωγα από επιρρήματα

Πα ρα δ ε ί γ μ α τ α		
Από το επίρρημα παράγεται το επίθετο		
↓		↓
<i>σήμερα</i>	→	<i>σημερινός</i>
<i>αύριο</i>	→	<i>αυριανός</i>

- ⊙ Στον πίνακα βλέπουμε ότι επίθετα παράγονται από επιρρήματα.

Άσκησης

- * 1 Να σχηματίσεις επίθετα από τα επιρρήματα :
μακριά, απόψε, χτες, φέτος, κοντά, άλλοτε.
- * 2 Από ποια επιρρήματα παράγονται τα επίθετα :
αντικρινός, πλαϊνός, περσινός, τωρινός, παντοτινός:

Δ.- Παράγωγα επιρρήματα

Πα ρα δ ε ί γ μ α τ α		
Από τη λέξη παράγεται το επίρρημα		
↓		↓
α/ <i>καλός</i> (επίθετο)	→	<i>καλ ά</i>
β/ <i>άμεσος</i> (επίθετο)	→	<i>αμέσ ως</i>
γ/ <i>άλλος</i> (αντωνυμία)	→	<i>αλλ ού</i>
δ/ <i>εδώ</i> (επίρρημα)	→	<i>εδώ θε</i>

- ⊙ Επιρρήματα παράγονται από επίθετα (π. α,β), από αντωνυμίες (π. γ) και από άλλα επιρρήματα (π. δ).

Ασκήσεις

- * 1 Να σχηματίσεις επιρρήματα από τις λέξεις : ωραίος, χαρούμενος, καλύτερος, ευχάριστος, αυτός, βαθύς,υποφερτός.
- * 2 α/ Από ποιες λέξεις παράγονται τα επιρρήματα : τελευταία, ευγενικά, βαριά, εκείθε, ολούθε.
β/ Με την καθεμιά σχημάτισε και μία φράση.
• Παράδειγμα : Προσπάθησε αλλά τερμάτισε τελευταίος.

ΣΥΝΘΕΣΗ

18

Α.- Σύνθεση με αχώριστα μόρια

Τα αχώριστα μόρια είναι μονοσύλλαβες ή δισύλλαβες λέξεις που δεν τις λέμε και δεν τις γράφουμε ποτέ μόνες τους· τις βρίσκουμε μόνο ως πρώτα συνθετικά στις σύνθετες λέξεις.

Παράδειγματα						
Το αχώριστο μόριο (α' συνθετικό)		με τη λέξη (β' συνθετικό)		σχηματίζουν τη σύνθετη λέξη		
α/	a-	+	κακός	→	ά - κακος	= άκακος
β/	αν-	+	άξιος	→	αν - άξιος	= αναξιος
γ/	ξε-	+	μακραίνω	→	ξε - μακραίνω	= ξεμακραίνω
δ/	ξε-	+	γράφω	→	ξε - γράφω	= ξεγράφω
ε/	ανα-	+	πηδός	→	ανα - πηδός	= αναπηδός

- ⊙ Στον πίνακα βλέπουμε ότι :
1. Τα αχώριστα μόρια ενώνονται με λέξεις και σχηματίζουν σύνθετες λέξεις.
  2. Τα αχώριστα μόρια χρησιμεύουν μόνο ως πρώτα συνθετικά. Τα αχώριστα μόρια θα τα βρεις στο Επίμετρο, πίν. 4.
- ⊙ Τα πιο συνηθισμένα αχώριστα μόρια είναι το στερητικό **α-**, το **ξε-** και το **ανα-**.
- Το **α-** (εμπρός από φωνήεν **αν-**) σημαίνει στέρηση (π. α,β).
  - Το **ξε-** σημαίνει πολύ (π. γ) ή στέρηση (π. δ).
  - Το **ανα-** σημαίνει συνήθως επάνω (π. ε)

Α σ κ ή σ ε ι ς

- * 1 Αν αναλύσεις προσεκτικά τις παρακάτω σύνθετες λέξεις, θα διαπιστώσεις ότι η γλώσσα μας έχει και άλλα αχώριστα μόρια :

αμφιθέατρο, αρχιεπίσκοπος, διακηρύττω, διχοτόμος, δυσεύρετος, είσοδος, εκφράζω, εξαγριώνω, ενήλικος, επιβλέπω, έφιππος, ευάερος, ημικύκλιο, ομόθρησκος, περικυκλώνω, σύνδεσμος, συγκρατώ, συλλυπούμαι, συμμαζεύω, σύρριζα, συστήνω, συνεπαίρνω, τηλέφωνο, υποδιευθυντής, υπαξιωματικός, υφυπουργός.

Μπορείς να δεις τον πίνακα 4, στο επίμετρο

- * 2 Συμπλήρωσε το κενό· έχεις το αχώριστο μόριο και μια λέξη μέσα σε παρένθεση :
- Αυτό το παιδί ήταν ένα **α...** (κακός) αρνάκι.
  - Δεν έγραφε σωστά καμιά λέξη· ήταν **α...** (ορθογραφία).
  - Δεν το περιμέναμε τέτοιο καλό· μας ήταν **αν...** (ελπίζω).
  - Ξε... (μακριά) ακουγόταν μια απαλή μουσική.
  - Ο παπούς **ανα...** (θυμούμαι) τα παλιά και δάκρυσε πάλι.
- * 3 Να αποδώσεις τις ακόλουθες εκφράσεις με σύνθετες λέξεις· έχεις το αχώριστο μόριο.

Πώς λέγεται :

- αυτός που κινείται αδιάκοπα : αει-
  - ο πρώτος εργάτης : αρχι-
  - η πρώτη του μήνα : αρχι-
  - αυτός που πιστεύει δύσκολα : δυσ-
  - το μέσα μέρος μιας χώρας : ενδο-
  - αυτός που είναι πάνω στον ίππο : εφ-
  - αυτός που έχει την ίδια θρησκεία : ομο-
  - η συσκευή με την οποία μιλούμε μακριά : τηλε-
  - λυπούμαι μαζί με κάποιον άλλο : συλ-
  - πηγαίνω προς τα πίσω : υπο-
- (Βλ. τον πίνακα 4 στο επίμετρο).

B.- Σύνθεση λέξεων

Η σημασία των συνθέτων

Από τη λέξη (α' συνθετικό)	και από τη λέξη (β' συνθετικό)	γίνεται η λέξη (το σύνθετο)	που σημαίνει
↓	↓	↓	↓
α / μαχαίρια	+ πιρούνια	→ μαχαιοπίρουνα	μαχαίρια και πιρούνια
β / ανοίγω	+ κλείνω	→ ανοιγοκλείνω	ανοίγω και κλείνω
γ / φτωχή	+ γειτονιά	→ φτωχογειτονιά	φτωχή γειτονιά
δ / σκληρός	+ καρδιά	→ σκληρόκαρδος	εκείνον που έχει σκληρή καρδιά
ε / καντήλια	+ ανάβω	→ καντηλιανάφτης	εκείνον που ανάβει τα καντήλια

Οι σύνθετες λέξεις .

1. μπορεί να σημαίνουν ό,τι και τα δυο συνθετικά τους, όταν ενώνονται με το σύνδεσμο **και** (π. α, β)
2. μπορεί να εκφράζουν μια νέα σημασία που συγγενεύει και με τα δυο συνθετικά (π. γ - ε).

- * 1 Ποιες από τις λέξεις που ακολουθούν σημαίνουν ό,τι και τα συνθετικά τους και ποιες έχουν μια νέα σημασία; κοντόχοντρος, νοτιοανατολικός, πηγαινοέρχομαι, ζερβόδεξα, σιγοπερπατώ, γλυκόφωνος, αγριολούλουδο, κτηνοτρόφος, χορτοφάγος, καλότυχος, αστραπόβροντα.
- * 2 Πώς λέγεται με μια λέξη :
- αυτός που έχει ξανθά μαλλιά
  - αυτός που έχει σκληρή καρδιά
  - αυτός που δένει βιβλία
  - αυτός που έχει μαύρα φρύδια
  - το πουλί που τρώει τις μέλισσες
  - άνεμος και βροχή μαζί
  - η φωλιά του αετού
  - το πικρό αμύγδαλο
  - θυμούμαι ξανά
  - το πουλί της νύχτας

Γ. Η μορφή των συνθέτων

Το συνδετικό φωνήεν

α' συνθετικό		β' συνθετικό		σύνθετο
	↓		↓	↓
α } <i>τρέμω</i>	+	β } <i>σβήνω</i>	→	<i>τρεμ ο σβήνω</i>
β } <i>πόρτες</i>	+	γ } <i>παράθυρα</i>	→	<i>πορτ ο παράθυρα</i>
γ } <i>πικρή</i>	+	δ } <i>δάφνη</i>	→	<i>πικρ ο δάφνη</i>
δ } <i>άγριος</i>	+	ε } <i>άνθρωπος</i>	→	<i>αγριάνθρωπος</i>
ε } <i>όλος</i>	+	στ } <i>ορθός</i>	→	<i>ολόρθος</i>

- ⊙ Στον πίνακα βλέπουμε ότι, για να γίνει το σύνθετο, ενώνονται το θέμα του πρώτου συνθετικού και το δεύτερο συνθετικό· ανάμεσά τους μπαίνει συνήθως το φωνήεν **ο** που ονομάζεται τότε **συνδετικό φωνήεν** (π. α-γ).

Θ Το συνδεδειγμένο φωνήεν ο κάποτε χάνεται (π. δ, ε).

Άσκησης

- * 1 Ποια από τα σύνθετα έχουν συνδεδειγμένο φωνήεν και ποια δεν έχουν;
  - πρωτότυπος, σημαιοφόρος, χειρόγραφο, ρυζόγαλο, πλατύφυλλο, κρυφακούω, σπιτονοικοκύρης.
- * 2. Να σχηματίσεις μέσα σε φράσεις πέντε σύνθετα: από αυτά τα τρία να έχουν το συνδεδειγμένο φωνήεν ο· τα άλλα δύο να είναι χωρίς συνδεδειγμένο φωνήεν.
  - Παράδειγμα: Το νυχτοπούλι φώναξε τρεις φορές.

Δ.- Το πρώτο συνθετικό

Θ Το πρώτο συνθετικό στις σύνθετες λέξεις μπορεί να είναι:

1α

Όνομα

που δεν παρουσιάζει αλλαγές στο θέμα του.

νύχτα νυχτοπούλι
στενός στενόμακρος

1β

Όνομα

που παρουσιάζει αλλαγές στο θέμα του

γη γεωγραφία
γη γαιοκτήμονας
καλός καλλιτέχνης

2α

Αριθμητικό

που παρουσιάζει αλλαγές

ένα μονοπάτι
δύο δίδραχμο
δύο δισέγγονο

2β

Αριθμητικό

που στη θέση του συνδεδειγμένου φωνήεντος ο έχει το φωνήεν α

πέντε πεντάδραχμο
έξι εξαδάχτυλος
οχτώ οχτάστιχο

3α	Ρήμα με το ενεστωτικό του θέμα	→	μισώ μπαίνω	μισάνθρωπος μπαινοβγαίνω
3β	Ρήμα με το αοριστικό του θέμα	→	φεύγω χάνω	έφυγα φυγόδικος έχασα χασομέρης
4α	Επίρρημα με το συνδετικό φωνήεν ο	→	συχνά κρυφά	συχνορωτό κρυφομιλιώ
4β	Επίρρημα χωρίς το συνδετικό φωνήεν ο. Τέτοια είναι τα επιρρήματα σε ω. Αυτά διατηρούν το ω. Ε- ξαιρείται το χάμω.	→	πάνω χάμω	πανωφόρι χαμόκλαδο
5α	Πρόθεση ολόκληρη	→	κατά αντί	κατασταλάζω αντιαεροπορικός
5β	Πρόθεση που έχει πάθει έκθλιψη	→	από αντί	απάνεμος αντάξιος ανθολογικός

Άσκησης

- * 1 Ανάλυσε τα παρακάτω σύνθετα και πες αν διατηρείται πάντα ή όχι το υ των επιθέτων σε -υς, όταν αυτά γίνονται πρώτα συνθετικά :
- πολύγλωσσος, βαθύπλουτος, Μακριύμιμος, μακρολαίμης
- * 2 Να σχηματίσεις σύνθετα με τα ακόλουθα ζεύγη :
- γη - μετρώ, πατέρας - παράδοση, χέρι - δύναμη, μέγας - βδομάδα

- * 3 Από ποια αριθμητικά έγιναν τα πρώτα συνθετικά στα παρακάτω σύνθετα :
  - Διγενής, δισύλλαβος, τριφύλλι, τετράδραχμο, δεκαοκτάχρονος
- * 4 α/ Να αναλύσεις στα συνθετικά τους τα σύνθετα :
  - ανοιγοκλείνω, αλλαξοπιστώ, φυγομαχώ, φυγόπονος
 β/ Τι μέρος του λόγου είναι το πρώτο συνθετικό τους;
- * 5 Να αναλύσεις στα συνθετικά τους τα σύνθετα :
  - πισωδρομώ, κατωσάγωνα, εξωκλήσι, χαμόδεντρο

Ε.- Το δεύτερο συνθετικό

Θ Το δεύτερο συνθετικό στις σύνθετες λέξεις μπορεί να είναι :

- 1 **Ουσιαστικό**,
οπότε το σύνθετο
γίνεται

}	ουσιαστικό :	<i>μάστορας</i>	→	<i>πρωτομάστορας</i>
}	επίθετο :	<i>καρπός</i>	→	<i>άκαρπος</i>
}	επίρρημα :	<i>κεφάλι</i>	→	<i>κατακέφαλα</i>
- 2 **Επίθετο**,
οπότε το σύνθετο γίνεται επίθετο :

}	<i>άξιος</i>	→	<i>ανάξιος</i>
}	<i>γαλάνος</i>	→	<i>καταγάλανος</i>
- 3 **Ρήμα**,
οπότε το σύνθετο
γίνεται

}	Ρήμα :	<i>στέκομαι</i>	→	<i>αντιστέκομαι</i>
}	Ουσιαστικό :	<i>παίζω</i>	→	<i>οργανοπαίχτης</i>
}	Επίθετο :	<i>ακούω</i>	→	<i>υπάκουος</i>
- 4 **Μετοχή** : *γυρισμένος* → *κοσμογυρισμένος*, *φοβούμενος* → *θεοφοβούμενος*
- 5 **Επίρρημα** : *πέρσι* → *πρόπερσι*, *γύρω* → *περίγυρα*

Ασκήσεις

- * 1 α/ Να αναγνωρίσεις τα παρακάτω σύνθετα και να τα αναλύσεις στα συνθετικά τους : εξώπορτα, περιγιάλι, στενόκαρδος, απόμερος, χεροπόδαρα.

β/ Τι μέρος του λόγου είναι το δεύτερο συνθετικό;

* 2 Να σχηματίσεις σύνθετα με τα ακόλουθα ζεύγη :

- α - δεξιός, γλυκός - πικρός, πολύς - όροφος, επί - όνομα, στρατός - άρχω.

Βοηθητικό στοιχείο :

Οι παρακάτω λέξεις, όταν γίνονται δεύτερα συνθετικά, αλλάζουν το **ο** σε **ω**.

- οδύνη → ανώδυνος
- όλεθρος → πανωλεθρία
- ομαλός → ανομαλία
- όνομα → συνώνυμος
- οροφή → μονόροφος
- ορυχείο → χρυσωρυχείο

ΣΤ.— Τονισμός των συνθέτων

α' συνθετικό		β' συνθετικό		σύνθετο
α άρχοντας	+	χωριάτης	→	αρχοντοχωριάτης
β κρυφά	+	μιλώ	→	κρυφομιλώ
γ παρά	+	κλαδί	→	παρακλάδι
δ άγρια	+	πάπια	→	αγριόπαπια

Τα σύνθετα ή διατηρούν τον τόνο στη συλλαβή στην οποία τονίζεται το β' συνθετικό (π. α,β) ή τον μετακινούν (π. γ,δ).

Παρασύνθετα

⊙ Τις λέξεις που παράγονται από σύνθετα τις ονομάζουμε **παρασύνθετα** ή **παρασύνθετες λέξεις**.

→ [καλωσορίζω   καλωσόρισμα
χασομέρης   χασομερώ
σιδηρόδρομος   σιδηροδρομικός

● Παρασύνθετα γίνονται και από λέξεις που συνήθως λέγονται μαζί.

→ [Στερεά Ελλάδα   Στερεοελλαδίτης
Ερυθρός Σταυρός   Ερυθροσταυρίτης

- * 1 Ποια από τα σύνθετα που ακολουθούν διατηρούν τον τόνο στη συλλαβή στην οποία τονίζεται το δεύτερο συνθετικό και ποια τον μετακινούν;
  - επικίνδυνος, μεταφυσικός, σειсмоγράφος, ματόκλαδο, αφύσικος, πρωτοβρόχι, κορφοβούνι, μεσότοιχος, αλληλοθουμασμός.
- * 2 Πώς λέμε :
  - αυτόν που σβήνει τη φωτιά
  - αυτόν που ρίχνει το δίσκο
  - αυτόν που γνωρίζει τα πάντα
  - τη συσκευή που προφυλάγει από τον κεραυνό
  - κατεβαίνω με το αεροπλάνο στη γη

II. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

Κυριολεξία και μεταφορά

1. *Η αλεπού τίναζε πέρα δώθε τη θυσανωτή ουρά της και χάθηκε στο δάσος.*
2. *Ο άνθρωπος αυτός είναι αλεπού (=πονηρός).*

- Την πρώτη φορά (π. 1) η λέξη *αλεπού* χρησιμοποιήθηκε με την αρχική (την πραγματική) της σημασία: αυτό λέγεται **κυριολεξία**.

Τη δεύτερη φορά (π. 2) η λέξη *αλεπού* χρησιμοποιήθηκε, για να φανερώσει έναν άνθρωπο πονηρό. Δηλαδή τη δεύτερη φορά η αρχική σημασία της λέξης *αλεπού* μεταφέρθηκε, άλλαξε και φανέρωσε ένα πρόσωπο που έχει κάποια ομοιότητα —την πονηριά— με την αλεπού: αυτό λέγεται **μεταφορά**.

Άλλες μεταφορές :

Σκληρή πέτρα — Σκληρή καρδιά

Μασά την τροφή του — Μασά τα λόγια του

Ασκήσεις

* Σε ποια από τα παραδείγματα που ακολουθούν έχουμε κυριολεξία και σε ποια μεταφορά;

α/ Φυτρώνει εκεί που δεν τον σπέρνουν.

β/ Άστραψε απ' άγρια χαρά το μέτωπο του κλέφτη.

γ/ Εκείνο το φθινόπωρο δεν τα σπείραμε τα χωράφια μας.

δ/ Και του γελούσαν τα βουνά, τα πέλαγα κι οι κάμποι.

ε/ Τα λόγια του ήταν πικρά και μας φαρμάκωσαν.

στ/ Ήταν ένας χαρούμενος άνθρωπος: όλο γελούσε.

Ομώνυμα

α/ Το κλίμα της Ελλάδας είναι γλυκό.

β/ Το κλήμα της ανλής μας είναι φορτωμένο σταφύλια.

Ομώνυμα λέγονται οι λέξεις που έχουν την ίδια προφορά αλλά διαφορετική σημασία :

κλίμα (π. α) — κλήμα (π. β)

σήκω — σύκο

λύρα — λίρα

πήρα — πείρα

κλείνω -- κλίνω

(ο) τοίχος -- (το) τείχος

Άσκηση

* Με τα παραπάνω ομώνυμα να σχηματίσεις φράσεις.

- Παράδειγμα :
Πήρα το δρόμο που έβγαζε στην κορυφή του λόφου.
 Ήταν μεγάλος στα χρόνια· είχε πια **πείρα** από τη ζωή.

Παράρνημα

α| **Υπογράμμισα** πέντε δισύλλαβες λέξεις του βιβλίου μου.

β| Ο διευθυντής του σχολείου μας **υπόγραψε** τα ενδεικτικά.

Οι λέξεις **υπογράμμισα** και **υπόγραψε** μοιάζουν μεταξύ τους στην προφορά, αλλά διαφέρουν στη σημασία. Οι λέξεις αυτές ονομάζονται **παράρνημα**.

Άλλα παράρνημα :

. αθέρας — αιθέρας   αμυγδαλιά — αμυγδαλή

Άσκηση

* Να σχηματίσεις φράσεις με τα ακόλουθα παράρνημα :

- κοινωνικός - κοινοτικός   μετάλλιο - μεταλλείο
- κάμαρα - καμάρα   γέρνω - γερνώ
- νόμος - νομός   θόλος - θολός
- γέρος - γερός   σφάγιο - σφαγείο
- Παράδειγμα :

Ήταν ένας **γερός** και τίμιος άντρας.

Είχε φτάσει τα ογδόντα του· ήταν πια **γέρος**.

Συνώνυμα

α| Η δουλειά μου με αναγκάζει να γυρίζω ολόκληρη την Ελλάδα. Η **κατοικία** μου όμως βρίσκεται στην Αθήνα· εκεί είναι η οικογένειά μου.

β| Κατοικεί στη Θεσσαλονίκη· εκεί βρίσκεται το σπίτι του· η **θερινή διαμονή** του όμως είναι στη Μύκονο, όπου περνά την άδειά του.

γ| Η νομαρχία της Αττικής έχει την **έδρα** της στην Αθήνα.

Οι λέξεις *κατοικία*, *διαμονή*, *έδρα* έχουν την ίδια περίπτωση σημασία και λέγονται **συνώνυμες λέξεις** ή **συνώνυμα**.

Οι συνώνυμες λέξεις φανερώνουν το ίδιο νόημα αλλά με κάποιες διαφορές μεταξύ τους. Έτσι :

- Η λέξη *κατοικία* (π. α) σημαίνει τον τόπο όπου μένει κανείς μόνιμα.
- Η λέξη *διαμονή* (π. β) σημαίνει τον τόπο όπου μένει κανείς προσωρινά.
- Η *έδρα* (π. γ) σημαίνει τον τόπο όπου μένει (εδρεύει) μια δημόσια αρχή, μια εταιρεία, ένας υπάλληλος κτλ.

Γι' αυτό από τις συνώνυμες λέξεις, όταν μιλούμε ή όταν γράφουμε, πρέπει να βρίσκουμε κάθε φορά εκείνη που ταιριάζει στη φράση μας.

Α σ κ ή σ ε ι ς

* 1 Ποια είναι τα συνώνυμα των λέξεων :

- εργασία, θόρυβος, συνομιλία, χρήματα, απλώνω.

* 2 Να δείξεις με μικρές φράσεις τη χρήση καθεμιάς από τις ακόλουθες συνώνυμες λέξεις :

- Ομάδα, όμιλος, μελίσσι, εταιρεία, σύλλογος
- Έδρα, θρανίο, κάθισμα, θρόνος, εδώλιο
- επαινάω, εγκρίνω, εγκωμιάζω, επιδοκιμάζω

* 3 Να βάλεις το συνώνυμο που ταιριάζει :

α / πλησιάζω	Η νύχτα πέρασε... να ξημερώσει.
κοντεύω	...στο παράθυρο να δει πιο καλά.
προσεγγίζω	Το πλοίο ... στην αποβάθρα.
σιμώνω	..., σε παρακαλώ: θέλω να σου μιλήσω.

β, / ραντίζω	• ...τα δέντρα του περιβολιού με θειάφι.
ποτίζω	• Η Ελένη... το βασιλικό της κάθε μέρα.
καταβρέχω	• Το καλοκαίρι ... τους δρόμους της γειτονιάς μας, για να μη σηκώνεται σκόνη.

Ταυτόσημα

Ταυτόσημες λέξεις ή **ταυτόσημα** λέγονται οι λέξεις που έχουν ακριβώς την ίδια σημασία.

• <i>αχλάδι</i>	<i>απίδι</i>	• <i>πετεινός</i>	<i>κόκορας</i>
• <i>στέγη</i>	<i>σκεπή</i>	• <i>όρνιθα</i>	<i>κότα</i>

Αντίθετα

«Χριστός ανέστη!» Νέοι, γέροι και κόρες,
όλοι, μικροί, μεγάλοι, ετοιμαστείτε: . .
Φιληθείτε γλυκά χείλη με χείλη,
πέστε «Χριστός ανέστη», *εχθροί* και *φίλοι*.

Δ. Σολωμός

Οι λέξεις **εχθροί** — **φίλοι** έχουν αντίθετη σημασία και γι' αυτό λέγονται **αντίθετες λέξεις** ή **αντίθετα**.

Ποιες άλλες αντίθετες λέξεις υπάρχουν στο κείμενο;

Ασκήσεις

1. Να βρεις τις αντίθετες από τις παρακάτω λέξεις :

αρετή	→	ανεύθυνος	→	μορφωμένος	→
αγάπη	→	χαρούμενος	→	αισιόδοξος	→
προσγειώνομαι	→	διακόπτω	→	πλειοψηφία	→

2. Να βάλεις στη θέση της παύλας την αντίθετη της υπογραμμισμένης λέξης :

- Είναι καλύτερη μια **δυσάρεστη** αλήθεια παρά μια ———— κολακεία.
- Τρίτη **εγεννήθη** ο Διγενής και Τρίτη θα ————
- ———— βαθύ και **πίσω** ρέμα
- **Κοντά** στα **ξερά** καίονται και τα ————
- Όταν **εσύ** —, — **γύριζα**.
- Η **σκλαβιά** είναι το πιο μεγάλο **κακό**. Η ———— είναι το πιο μεγάλο ————.
- Μην πας ν' ———— μια φωτιά οπού ποτέ δε **σβήνει**.
- Από **ρόδο** βγαίνει ———— κι από — βγαίνει **ρόδο**.